

Nr 13.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om införande av fem dagars arbetsvecka.

Andra lagutskottet har till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 13 i första kammaren av herr *Öhman m. fl.* samt nr 7 i andra kammaren av herr *Senander m. fl.*

I motionerna, vilka äro likalydande, har hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om skyndsamt förslag till sådan lagändring, som innebär, att lördagen blir fridag och att alltså arbetsveckan skall bestå av fem dagar».

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för detta yrkande, får utskottet hänvisa till motionerna.

De huvudsakliga och generella arbetstidsbestämmelserna finnas i *lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning*, den s. k. allmänna arbetstidslagen. Denna äger i princip tillämpning å rörelser och företag inom hela näringslivet, alltså icke blott å industrien utan även å handeln. Såsom ett allmänt undantag gäller dock, att lagen endast äger tillämpning, såvitt i rörelsen eller företaget i regel användas flera än fyra arbetare; de s. k. småföretagen äro sålunda uteslutna. Vidare finnas åtskilliga andra undantag. Somliga av dessa ställa vissa näringsgrenar helt utanför allmänna arbetstidslagen, medan andra avse vissa former av arbete.

Lagen om arbetstidens begränsning innehåller beträffande ordinarie arbetstid den huvudregeln, att arbetsgivare ej må använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 48 timmar i veckan. Arbetstiden kan inom denna ram något variera för olika veckodagar men får icke något dygn uppgå till mer än nio timmar. Från huvudregeln gäller det undantaget för arbete, som bedrivs med regelbunden skiftindelning, att arbetet under olika dygn och veckor kan variera, blott icke den sammanlagda arbetstiden för tidrymd av högst tre veckor blir längre än att den motsvarar 48 timmar i veckan. Vidare gälla särskilda bestämmelser för vissa slag av arbeten m. m.

För vissa näringsgrenar ha genom särskilda lagar givits bestämmelser om arbetstiden.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 februari 1947 tillkallades *arbetstidsutredningen* för att verkställa utredning rörande en allmän översyn av arbetstidslagstiftningen. I direktiven för utredningen anförde statsrådet Mossberg bland annat följande:

Under hänvisning till den allmänna stegringen av arbetstakten inom näringslivet har vid skilda tillfällen tanken på en generell förkortning av arbetstiden framförts. Skäl härför ha anförts både ur arbetarskyddssynpunkt och ur produktionsteknisk synpunkt. En dylik generell förkortning av normalarbetstiden torde emellertid med hänsyn till det rådande produktionsläget icke nu låta sig genomföra. Vid den översyn av arbetstidslagstiftningen, som jag förordar, torde därför utredningsarbetet för närvarande böra inriktas främst på frågan om en förkortning av arbetstiden för vissa yrken, något som jag i fortsättningen vill närmare beröra.

Behovet av en förkortning av arbetstiden för vissa yrkeskategorier har aktualiserats vid olika tillfällen. Riksdagen har sålunda i skrivelse den 29 juni 1945 i anledning av väckt motion angående utredning om förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete samt vid arbete under jord m. m. hemställt om en allmän översyn av den allmänna arbetstidslagen. Till grund för riksdagens hemställan återopades vid andra lagutskottet anført i sitt utlåtande över motionen. Utskottet uttalade, att frågan om en allmän arbetstidsförkortning vore ett spörsmål, som man finge se på jämförelsevis lång sikt, men ansåg däremot att en förkortning av arbetstiden vore möjlig vid vissa former av arbeten eller inom vissa näringsgrenar. Utskottet fann därför att en utredning vore påkallad rörande förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete samt vid arbete, som eljest kunde anses vara av mera påfrestande art. Vidare ansåg utskottet önskvärt, att spörsmålet om införande av ändrade bestämmelser rörande övertidsarbete bleve föremål för utredning.

Frågan om skiftarbetarnas ställning i arbetstidshänseende är emellertid endast ett av de problem rörande arbetstidslagstiftningen, som påkalla en lösning. Till en början är det självfallet att vid en inskränkning av normalarbetstiden för skiftarbetare motsvarande spörsmål måste upptagas till övervägande beträffande vissa andra grupper av arbetare med särskilt påfrestande arbete. Jag finner det vidare angeläget att den utredning i fråga om övertidsarbetets förekomst och om behovet av ändrade regler om uttagande av övertidsarbete, som före kriget påbörjades i anledning av 1938 års riksdags hemställan, nu återupptages. Det synes så mycket mera önskvärt att på denna punkt undersöka verkningarna av den nuvarande lagstiftningen, som det under krigsåren förekommit och alltjämt torde förekomma övertidsarbete i större utsträckning än tidigare.

Till här anförda skäl för ytterligare begränsning av normalarbetstiden inom vissa yrken kommer ytterligare en annan, icke oväsentlig synpunkt. I tider av allmän brist på arbetskraft föreligger en latent risk för att arbetskraften söker sig bort från tunga och med hänsyn till arbetsmiljön eller arbetstidsförläggningen mindre attraktiva yrken. Detta förhållande har under den senaste tiden gjort sig kännbart vid bland annat gruvor och järnbruk. Det hör i detta sammanhang erinras därom att underjordsarbetare inom gruvindustrin före den stora arbetstidsreformen hade en kortare arbetstid än övriga yrkesgrupper, ett förhållande som upphörde att gälla i och med åttatimmarsdagens genomförande. För arbetare under jord har genom kollektivavtal dock fastställts kortare arbetstid vid skiftarbete. Jag finner sålunda, att utredningen i detta sammanhang jämväl till prövning bör upptaga frågan huruvida icke en förkortning av arbetstiden inom vissa tunga yrken skulle kunna vara ägnad att underlätta rekryteringen av arbetskraft till dessa.

En översyn av allmänna arbetstidslagen i de hänseenden jag nu nämnt berör centrala bestämmelser i lagstiftningen. I enlighet med vad andra lagut-

skottet anfört vid 1945 års riksdag torde fördenskull en allmän översyn av lagstiftningen böra ske. — — — Jag vill förordna, att de sakkunniga, därest de så finna lämpligt, till särskild behandling upptaga spörsmål, som kunna lösas fristående, och avlämna förslag härutinnan utan att avvakta utredningens slutförande i dess helhet. Jag vill i detta sammanhang särskilt framhålla frågan om skiftarbetarnas ställning i arbetstids- och semesterhänseende.

Genom beslut den 19 mars 1948 bemyndigade Kungl. Maj:t vidare chefen för socialdepartementet att uppdraga åt 1947 års arbetstidsutredning att utreda frågan om en utökning av den lagstadgade semestertidens längd. I direktiven för utredningen om semestertidens längd anförde chefen för socialdepartementet bland annat följande:

Spörsmålet om en generell utökning av semestertidens längd sammanhänger, såsom i det föregående antytts, nära med frågan om normalarbetstidens längd. I direktiven för 1947 års arbetstidsutredning har uttalats, att en generell förkortning av normalarbetstiden icke nu låte sig genomföras. Kommittén borde därför inrikta sitt utredningsarbete främst på frågan om en förkortning av arbetstiden för vissa yrken. I fråga om de grupper av arbetstagare, som här åsyftas, bl. a. skiftarbetarna, är emellertid också frågan om förlängd semester aktuell. Över huvud taget består ett sådant samband mellan semester- och arbetstidsfrågorna att de såvitt möjligt böra upptagas till bedömande i ett sammanhang. Med hänsyn härtill finner jag det angeläget, att samtidigt med den pågående utredningen om en reviderad arbetstidslagstiftning frågan om en allmän utökning av semestertiden upptages till övervägande. Från såväl arbetstagar- som arbetsgivarsynpunkt måste det vara en fördel att dessa båda problemkomplex bli föremål för samtidigt bedömande. Härvid är särskilt att märka, att en smidigare form för tillgodoseende av skilda intressen synes kunna vinnas, om de båda problemen samordnas. Som ett exempel härå vill jag anföras, att det i vissa fall kan befinnas ändamålsenligare att utbyta en del av den förlängda semestertiden mot en förkortad arbetsvecka under sommarmånaderna eller att öppna möjligheter för att ordna semesterns förläggande så att motsvarande resultat uppnås. Erinras må jämväl, att riksdagen i skrivelse den 23 maj 1947 (nr 247) hemställt om utredning beträffande frågan om ökad ledighet för arbetstagare, som äro sysselsatta med arbeten, där silikosfara föreligger, samt att riksdagen därvid antytt att den ökade ledigheten kunda beredas ärligen i form av ökad semester eller kortare arbetstid per dag eller vecka.

Frågan om förkortning av arbetsveckan har vid olika tillfällen varit föremål för riksdagens prövning, senast vid 1949 års riksdag. Vid sistnämnda riksdag väcktes två likalydande motioner, I: 8 och II: 6, om att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring av direktiven till arbetstidsutredningen, att densamma finge i uppdrag att utreda frågan om 40 timmars arbetsvecka för alla arbetstagare.

Andra kammarens andra tillfälliga utskott, som behandlade motionen II: 6, inhämtade yttrande över motionen från arbetstidsutredningen, socialstyrelsen, Arbetsgivareföreningen, Handels arbetsgivareorganisation, Hantverks- och småindustriorganisationen, Landsorganisationen, Riksförbundet Landsbygdens folk och Tjänstemännens centralorganisation. I samtliga yttranden avstyrktes motionen, då det ekonomiska läget icke ansågs möjliggöra en förkortning av arbetstiden.

Arbetstidsutredningen ansåg, att frågan förr eller senare måste tagas upp till allvarligt övervägande. Frågan gällde närmast att avgöra tidpunkten för en sådan reform. Utredning borde icke ske, förrän man med någorlunda säkerhet kunde bedöma, att ekonomiska möjligheter föreläge för en förkortning av arbetstiden, men en utredning av denna art bleve mycket snart föråldrad. Det syntes icke möjligt att utan allvarliga ekonomiska återverkningar för hela det svenska samhället genomföra en generell arbetstidsförkortning inom de närmaste åren. Man borde tills vidare fortsätta på de partiella reformernas väg. Hänsyn måste vidare tagas till frågan om införande av allmän tre veckors semester. *Arbetstidsutredningen* anförde vidare, att den under den tid den vore verksam komme att följa utvecklingen och därvid överväga, om möjligheter yppades att genomföra en allmän arbetstidsförkortning. Skulle så visa sig, komme utredningen att framlägga sina synpunkter för vederbörande statsråd och föreslå de ändringar i direktiven för utredningen, som kunde vara betingade.

Socialstyrelsen förmodade, att en allmän förkortning av arbetstiden icke skulle kunna äga rum utan en väsentlig nedgång av produktionsresultatet. Styrelsen ifrågasatte vidare, om icke frågan främst borde lösas genom avtalsuppörelserna på arbetsmarknaden, varefter lagstiftning kunde övervägas för att garantera likformighet.

Landsorganisationen förklarade sig i princip vidhålla kravet på en allmän arbetstidsförkortning men underströk, att den icke finge ske på bekostnad av arbetarnas reallöne- och levnadsstandard samt att det vore ett problem, som endast kunde vinna sin lösning i internationellt sammanhang. Som en i varje fall omedelbar återverkan av en sådan reform måste man räkna med en produktionsminskning. Värdet av en då verkställd utredning skulle därför bli av ringa värde.

Tjänstemännens centralorganisation framförde i stort sett samma synpunkter som *Landsorganisationen*.

Andra kammarens andra tillfälliga utskott hemställde i sitt av kammarens godkända utlåtande nr 1, att motionen icke måtte föranleda någon kammarens åtgärd. Utskottet anförde bland annat följande:

Utskottet delar visserligen i och för sig motionärernas uppfattning, att en förkortning av arbetstiden är ett mål att sträva efter. Behovet av en förkortning blir kännbarare ju mera arbetstakten forceras. Det måste därvid främst ankomma på arbetstagarna att avgöra, om ett ökat produktionsresultat skall tillgodogöras i form av högre ersättning eller i form av ökad ledighet. Givetvis måste också övervägas relationen mellan en generell förkortad arbetstid och förlängd semester.

Å andra sidan finner utskottet i likhet med de avgivna yttrandena, att tidpunkten nu icke är lämplig för en utredning av detta spörsmål. Det måste nämligen anses som högst sannolikt, att det omedelbara resultatet av en arbetstidsförkortning kommer att bli ett minskat produktionsresultat, medan ansträngningarna för närvarande måste gå ut på att så långt görligt öka det.

Motionen I: 8 vid 1949 års riksdag behandlades av första kammarens andra tillfälliga utskott. I sitt av kammaren godkända utlåtande nr 2 uttalade utskottet bland annat:

Allmän enighet råder därom, att i nuvarande läge alla krafter behöva sättas in för att åstadkomma en ökning av produktionen. För närvarande måste det emellertid anses som högst sannolikt, att den omedelbara följden av en generell arbetstidsförkortning skulle komma att bli ett minskat produktionsresultat. I den mån det ekonomiska läget förbättras, uppkommer frågan, i vilken form det ökade produktionsresultatet skall komma arbetstagarna till godo. Det kan ske genom högre löner eller genom förkortad arbetstid eller genom en kombination av båda dessa möjligheter. Enligt utskottets uppfattning bör det i första rummet ankomma på arbetslagarna att genom sina organisationer träffa detta val. Ur denna synpunkt ligger det närmast till hands, att frågan om arbetstidsförkortning löses genom avtalsuppgörelserna på arbetsmarknaden. Då förutsättningar föreligga för en mera allmänt genomförd arbetstidsförkortning, torde emellertid även böra upptagas till övervägande frågan om att genom lagstiftning söka åstadkomma önskvärd likformighet i detta hänseende inom arbetslivet i dess helhet. Med hänsyn till att förhållandena inom produktionen undergå snabba förändringar, skulle en utredning, som företages nu, snart bli föråldrad och näppeligen kunna läggas till grund för en lagstiftning på området i framtiden.

Utskottet. Då ifrågavarande spörsmål behandlades av fjolårets riksdag förelågo yttranden från ett flertal remissinstanser, vilka samtliga avstyrkte den då väckta motionen i ämnet. De av remissinstanserna då anförda skälen torde alltjämt äga giltighet. Frågan om förkortning av arbetstiden sammanhänger även nära med frågan om en generell utökning av semestertidens längd. Sistnämnda fråga är under utredning och betänkande i ämnet är att förvänta under hösten 1950. Utskottet anser därför, att frågan om en förkortning av normalarbetstiden tills vidare bör lösas genom partiella reformer och genom avtalsuppgörelser på arbetsmarknaden. Utskottet vill därjämte fästa uppmärksamheten på att arbetstidsutredningen uttalat, att den, så länge den är verksam, kommer att följa utvecklingen och därvid överväga, om möjligheter yppas att genomföra en allmän arbetstidsförkortning. Skulle så visa sig bliva fallet, kommer utredningen att framlägga sina synpunkter för vederbörande statsråd och föreslå de ändringar i direktiven för utredningen, som kunna vara betingade.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I:13 och II: 7, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 23 februari 1950.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Norman, Forslund, Sten, Hallagård, Wistrand, Sunne, Uhlén och Bengtson;

från andra kammaren: herrar Jacobsson i Igelsbo, Hellbacken, fru Sandström, herrar Nilsson i Göteborg, Hagård, Carlsson i Bakeröd, Andersson i Alfredshem och Jansson i Hällefors.